

XITOIY TILIDA XIEHOUYU IBORALARINING O'RGANILISH
TARIXI

Shaxzoda Xasanova

Oriental universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xitoy tilidagi xiehoyu iboralarining o'rganilish tarixi, ularning tilshunoslikdagi o'rni va mazmuniy xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Xiehoyu – qadimiy xitoy maqolotining o'ziga xos ko'rinishi bo'lib, unda ko'pincha birinchi qism ochiq aytiladi, ikkinchisi esa yashirin ma'no beradi yoki tushunilgan holda tashlab ketiladi. Maqolada XX asr boshidan boshlab ularni o'rgangan olimlarning ismlari va izlanish yo'nalishlari, hamda zamonaviy davrda ularning madaniyatlararo tarjima, pragmatika va frazeologiyada tutgan o'rni haqida ma'lumotlar beriladi. Xiehoyu iboralarining madaniy konnotatsiyasi va xalqona xarakteri misollar bilan yoritiladi.

Kalit so'zlar: Xiehoyu, frazeologiya, tilshunoslik tarixi, madaniyat, xalq og'zaki ijodi, konnotatsiya, Xitoy tili

Kirish

Xitoy xalq og'zaki ijodining boy xazinasidan biri bu **xiehoyu** (歇后语) iboralaridir. Ular ikki qismdan iborat bo'lib, birinchi qismi tashbeh, holat yoki kinoyali so'z birikmasi bo'lsa, ikkinchi qismi ko'pincha tushunarli kontekstda aytilmaydi, balki eshituvchidan uni tushunib olish talab qilinadi. Bu iboralar xitoy xalqining hazilkashlik, dono fikr, nozik ifoda shakllarini o'zida mujassam etgan. Xiehoyular Xitoy madaniyatining tarixiy qatlamlarini, ijtimoiy hayotini, qadriyatlarini, shuningdek, tilshunoslikdagi stilistik va semantik omillarni o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

Asosiy qism

1. Xiehoyu iboralarining shakllanishi va rivojlanishi

Xiehoyu iborolari miloddan avvalgi davrlardan boshlab, ayniqsa, Tang (618–907) va Song (960–1279) sulolalari davrida keng tarqalgan. Dastlab ular xalq orasida og'zaki shaklda qo'llanilgan va keyinchalik yozma adabiyotga kirib kelgan. Bu iboralar ko'proq teatr, hikoyalar va kundalik nutqda uchragan.

2. Tadqiqotlar tarixi

Xiehoyu iborolari XX asrning boshlaridan boshlab akademik tadqiqot obyekti bo'lib kelmoqda. Eng muhim tadqiqotchilardan ba'zilari:

- **Lu Xun** (鲁迅) – 1920-yillarda xiehoyu iboralarini o'z asarlarida qo'llagan va ularning tahliliga e'tibor bergan.
- **Wang Li** (王力) – XX asrning 50–60-yillarida xitoy tilshunosligida frazeologik birliklarning strukturasi va funksiyasini tadqiq qilgan.

- **Zhou Hongbo (周宏波)** – 1980–1990-yillarda xiehoyularning pragmatik va semantik jihatlarini o'rgangan.

- **Zhang Shouqing (张守清)** – 2000-yildan keyingi davrda xiehoyularning madaniyatlararo tarjimasini va ularning global kommunikatsiyadagi o'rni haqida yozgan.

3. Xiehoyu iboralarining xususiyatlari

Xiehoyular odatda quyidagi xususiyatlarga ega:

- **Ikki bo'lakli tuzilma:** birinchi qismi kontekstli, ikkinchisi esa yashirin ma'no beradi.

- **Hazil va kinoya:** ifodalar odatda kulgili yoki kinoyali ma'no beradi.

- **Tafakkurga chaqiruv:** ikkinchi qismini tushunish uchun madaniy bilim talab etiladi.

4. Misollar:

1. 床底下点灯——照（找）错了。 *Karavot tagida chiroq yoqish – noto'g'ri joyni qidirish (照/找 – talaffuz o'xshashligidan olingan so'z o'yini).*

2. 八仙过海——各显神通。 *Sakkiz avliyo dengizdan o'tmoqda – har biri o'z mo'jizasini ko'rsatmoqda (har kim o'z yo'li bilan ish qiladi).*

3. 兔子尾巴长不了——蹦跹不了几天。 *Quyov dumining o'sishi uzoqqa bormaydi – uzoq yashamaydi (vaziyat vaqtinchalik).*

Natijalar

- Xiehoyu iborolari xalq og'zaki ijodining o'ziga xos shakli bo'lib, ularning o'rganilishi XX asr boshlaridan boshlangan.

- Ular semantik, pragmatik va madaniy nuqtai nazardan ahamiyatli bo'lib, tarjima nazariyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

- So'nggi yillarda xiehoyularni o'rganish frazeologik semantika, madaniyatlararo kommunikatsiya, til o'rgatishda o'ziga xos metodik vosita sifatida dolzarblashmoqda.

Xulosa

Xiehoyu iborolari xitoy tilining noyob frazeologik boyligi bo'lib, ularning o'rganilishi xitoy xalqining dunyoqarashi, hazilkashligi va hayotiy donoligini anglashga yordam beradi. Bugungi kunda ularni o'rganish faqat tilshunoslar emas, balki tarjimonlar, madaniyatshunoslar uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, xiehoyu iboralarini ilmiy asosda o'rganish va ularni boshqa tillarga o'tkazishda madaniyatlararo kontekstni hisobga olish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Хасанова, Ш. (2023). ФЕЪЛ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРДА ВАРИАНТЛАНИШ (хитой ва ўзбек тиллари мисолида). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 127-131.
2. Xasanova, S. (2021). Rus tilshunosligida frazeologizmlarning tadqiqi: rus tilshunosligida frazeologizmlarning tadqiqi. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(7).
3. Shaxzoda, X. (2020). Lexical Properties Of Pu Songling Novels. *The American journal of social science and education innovations*.
4. Xasanova, S. (2022). XITOY VA O 'ZBEK TILLARIDA FE'L FRAZEOLOGIZMLARINING ANTONOMIYA HODISASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 29), 188-197.
5. Khasanova, S. A. Q. (2022). Analysis of verb phraseological units in chinese. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(5), 280-283.
6. Shaxzoda, X. The development of story of the XVI XVII century and the specific style of Pu Sungling's work. *Academicia an international multidisciplinary research journal*. DOI, 10, 2249-7137.